

สุนทร คำยอด

อาจารย์, คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

มอง “การเผา” ผ่านกฎหมาย และวรรณกรรมลายลักษณ์ล้านนา

280944

เกริ่นนำ

“คว้นไฟไฟหอบ่กุ่ม” สำนวนล้านนาที่เกี่ยวกับการรักษาความลับ ที่ต้องการปิดงำไว้ สักวันเรื่องนั้นก็ต้องแพร่พรายออกมา เหมือนคว้นที่เกิดจากไฟที่ไม่สามารถเก็บไว้ได้ และอีกสำนวนหนึ่งที่ใช้ “คว้น” และ “ไฟ” เปรียบเทียบได้น่าสนใจคือ “เมื่อคืนลูกเปนคว้น เมื่อวันลูกเปนเปลว” ซึ่งเป็นการกล่าวถึงบุคคลที่ชอบคิดมาก โดยไม่ยอมที่จะจบเรื่องราวต่างๆ โดยง่าย จิตใจมีแต่ความทุกข์ คิดมากตลอดทั้งวัน และกลางคืน ผู้เขียนยกสำนวนล้านนาไว้ข้างต้นเพื่อจะให้เห็นว่า “คว้น” กับ “ไฟ” เป็นของคู่กัน และอยู่คู่มนุษยชาติมาช้านานและชาวล้านนายุคโบราณรู้จักสังเกต และสามารถนำมาเปรียบเทียบไว้อย่างน่าสนใจ

ไฟ คือปัจจัยในการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่สังคัมบุพกาล การเผา นั้น เป็นกิจกรรมหนึ่งของมนุษย์ จนก่อให้เกิดปัญหาหมอกควันที่คุกคามสภาพลักษณะของ จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดในภาคเหนือ ซึ่งส่งผลต่อการท่องเที่ยว อันเป็นแหล่ง รายได้หลักจึงทำให้องค์กรในภาครัฐให้ความสนใจกับปัญหานี้เป็นพิเศษ และนำมาซึ่ง การรณรงค์ห้ามเผาตามสื่อต่างๆ ซึ่งพบเห็นได้โดยทั่วไป หากการเผา นั้นเป็นกิจกรรม ที่เกิดขึ้นมาช้านาน “ไฟ” เป็นเครื่องมือของมนุษย์เปลี่ยนจากที่รกให้เป็นที่โล่ง ภาครัฐ พยายามรณรงค์อย่างต่อเนื่องแต่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร ดังนั้นบทความนี้มุ่งที่จะเสนอการเผา ที่แฝงไว้ในวรรณกรรม และกฎหมายเป็นหลัก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเข้าใจการเผา ในฐานะทางวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืน

○ การเผาป่า ที่ปรากฏในวรรณกรรมล้านนา

วรรณกรรมเรื่องหนึ่งของล้านนาที่บรรยายภาพของการเผาป่าคือ โคลงนิราศทริภุญไชย ซึ่งกล่าวถึงการเดินทางด้วยกองเกวียนจากเชียงใหม่ไปนมัสการพระธาตุทริภุญไชยที่นครลำพูน ในเทศกาลไหว้พระธาตุ ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือน 6 (เดือน 8 เหนือ) พรรณนาการเดินทางจากเชียงใหม่ไปลำพูน ผ่านสถานที่สำคัญต่างๆ ของเมืองเชียงใหม่ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2543: 373) วรรณกรรมเรื่องดังกล่าว ได้ให้ภาพการเผาป่าซึ่งน่าจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นปกติในช่วงฤดูแล้ง จนเป็นแรงบันดาลใจให้กวีสามารถนำมาพรรณนาเป็นโคลงพบทั้งสิ้น 3 บท คือบทที่ 68 บทที่ 69 และบทที่ 70 ดังนี้

บทที่ 68 ได้บรรยายถึงไฟไหม้ป่าที่เกิดจากการเผาของนายพรานในฤดูแล้ง ดังข้อความที่ว่า

เนสารถแผ่นผ้าย	เผาไพร พิแม่
พระพริบเสียงไฟฟอง	เผาฟุ้ง
อกพฤษพนาลัย	สาเจต มวลเอ
รุกข์เทพดาตินดั่ง	เตือดดั่งอกเรียม

ถอดความ พรานป่ารีบเร่งไปเผาป่า เสียงไฟไหม้ซี้เถ่าฟุ้ง สายใจของที้อย่ ต้นไม้ ป่า รุกข์เทวดา และพื้นดินสะดุ้งทำให้ออกที่สะเทือนไปด้วย (โคลงนิราศทริภุญไชย ฉบับเชียงใหม่, 2546: 149)

บทที่ 69 ได้บรรยายถึงไฟไหม้หญ้าแห้งในป่าจิว ซึ่งเป็นดอกไม้บานในช่วง เดือนมกราคม-ต้นเดือนกุมภาพันธ์

สิมพลีวันแว่นผั่ง	ผายผกา กสิบเอ
เพลิงฟุ้งเพียงสาขา	อ่าวล้อม
ดิณณฝักเผือคา	คมบาดบางเอ
แชมขวากเลาอ้อล้อม	ดุจอ้อมอกเรียม

ถอดความ ป่าจิวกำลังงามมาก ดอกกำลังบาน ไฟลุกขึ้นถึงกิ่งทำให้ร้อนรอบข้าง หญ้าแฝกคารกอยู่ใบบางคมบาดได้ แชม ขวาก เลา และอ้อล้อมดุจจะล้อมรอบอกที่ (โคลงนิราศทริภุญไชย ฉบับเชียงใหม่, 2546: 150)

บทที่ 70 ได้บรรยายถึงไฟไหม้ป่าซึ่งเปรียบเหมือนความทุกข์ที่ต้องจากนางอันเป็นที่รัก ดังข้อความที่ว่า

พฤษชาติ้นอก	เงยเงาะ
เขียวกลีบคุดยคลีเคราะห์	พริบไหม้
ปูนชะสวดาทเรียมเราะ	อกที่ เพานอ
นิราศยั้งร้อนไร่	เร้งร้อนไพรพนม

ถอดความ ต้นไม้แยกต้นงอกขึ้นไปตรง กลีบเขียวแตกออก ไฟไหม้ทันที อกที่ทับถมด้วยความรักนำกำไรสด การจากนางมาร้อนใจอยู่แล้ว ยังเพิ่มความร้อนเพราะไฟไหม้ป่า (โคลงนิราศทริภุญไชย ฉบับเชียงใหม่, 2546: 150)

จากโคลง 3 บทข้างต้น พอจะทำให้เราเห็นภาพที่ย้อนไปประมาณสี่ร้อยปีที่ผ่านมา การเผาป่าเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน เป็นวิถีในการดำรงชีพ ซึ่งต่างจากปัจจุบันมองว่าเป็นปัญหาเพียงอย่างเดียวหากกวีเมื่อสี่ร้อยกว่าปีที่ผ่านมามีสามารถนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการรำพึงรำพันถึงนางอันเป็นที่รักได้อย่างลึกซึ้ง ผู้อ่านเข้าใจ และเข้าถึงอารมณ์ความทุกข์ของกวีได้ชัดเจนยิ่งขึ้น นอกจากนี้การเผายังปรากฏในกฎหมายโบราณของล้านนาหลายฉบับดังนี้

○ การเผา ในกฎหมายโบราณล้านนา

กฎหมายโบราณของล้านนาหลายฉบับได้มีเนื้อความที่มีบทลงโทษผู้ที่กระทำผิดไว้เกี่ยวกับการเผาไว้อย่างน่าสนใจ และสามารถทำให้เราเข้าใจสภาพสังคมในยุคก่อนได้เป็นอย่างดี เช่น การเผาไร่เพื่อเปิดหน้าดินนั้น ในกฎหมายมังรายศาสตร์ได้กล่าวว่า หากผู้ใดเผาไร่ในฤดูทำนานั้นไม่เป็นความผิด หรือลักลอบเผาไร่ของผู้อื่นในฤดูทำนานั้นไม่มีความผิด หากเผาในฤดูอื่นต้องขอขมา “เสื่อไร่” ซึ่งหมายถึงผีที่รักษานา ด้วยไก่ เหล้า และดอกไม้ ดังข้อความที่ว่า

...ผู้ใดลักเผาไร่ท่านเสียที่ยังบ่ถึงฤดูเผาเพื่อมันข้าพ้องมา
เผาหื้อใหม่ต้องดี หื้อมันหาเหล่าไฟไก่คู่ เข้าตอกดอกไม้มาบูชา
เสื่อไร่...

มังรายศาสตร์ฉบับนอตอง ไบลานหน้า 85

นอกจากนี้ กฎหมายมังรายศาสตร์ยังกำหนดโทษของการเผาป่าเช่นกัน หากเผาป่าโดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่นนั้นไม่มีความผิด หากเผาป่าแล้วไฟลามไปติดไร่นาบ้านเรือนของผู้อื่นให้ชดใช้เท่าที่เสียหาย ที่ท่านตัดสินเช่นนี้อาจเป็นเพราะผู้เผาไม่มีเจตนา หากไม่มีทรัพย์สินชดใช้ก็ให้ไปเกี่ยวหญ้าเลี้ยงช้าง ดังข้อความที่ว่า

...ผู้ใดเผาป่าไฟลามดับได้ไปใหม่ข้าวท่านเสียเท่าใดหื้อใช้แทน
เท่านั้นเทอะ ผู้ใดขายหื้อเงินคี่เอาพร่อง เมื่อลุนไฟไหม้บ้านแล
เหยยข้าวเสียเสียง หาสังแทนบ่ได้ หื้อขึ้นพุนอันข้าวบ่กุ่มนั้นเทอะ...

มังรายศาสตร์ฉบับเชียงหมั้น ไบลานหน้า 46

และอีกข้อความที่ว่า

...ผู้ใดเผาป่าพริบไปดับได้ ใหม่ข้าวท่านเสียมากน้อยเท่าใด
หื้อใช้แทนเท่านั้นเทอะ...

มังรายศาสตร์ฉบับนอตอง ไบลานหน้า 95

และอีกข้อความที่ว่า

...ผิจุดบ้านก็ดี ไร่ก็ดี ฟิลามหาบ้านหาเรือนผิก็ดี เจ้าเรือน
บ่หยดไฟหื้อไหม้เรือนตนก็ดีท่านหื้อไหม้ร้อย 1...

ธรรมศาสตร์หลวง วัดลุ่มแรด ไบลานหน้า 17

นอกจากนี้ มังรายศาสตร์ฉบับนอตอง และธรรมศาสตร์หลวง คลองตัดคำ วัดปากกอก ยังได้กล่าวถึงการนำไฟไปเผากอไม้ กอไม้ แล้วลามไปติดบ้านเรือนให้ชดใช้เท่าที่เสียหาย หากไม่สามารถชดใช้ได้ให้ขาย "เจ้าไฟ" ให้เป็นทาสแล้วนำเงินมาชดใช้ ดังข้อความที่ว่า

...ผู้เอาไฟไปเผากับกอไม้ไปจับเรือนเพื่อน ครวเรือนมีเท่าใด
หื้อเจ้าไฟใช้ค่าครวเรือน โหม 5 หมั้น 5 พันเบี้ย...

ธรรมศาสตร์หลวง คลองตัดคำ วัดปากกอก ไบลานหน้า 87

และอีกข้อความที่ว่า

...ผู้ใดเอาไฟไปเผากอไม้ก็ดี สวนคาก็ดี แลภิบไฟไปจับ
เรือนท่าน อัน 1 ไฟเรือนมัน มันรักษาบักุ่ม ไม้ติดเรือนมัน
ภิบไปนั้นไปจับไหม้เรือนท่านก็ดี หื้อตั้งตัวมันผู้รักษาบักุ่มนั้น
แล ได้เท่าใดมาใช้แทนครวเขาเสียนั้นเทอะ...

มังรายศาสตร์ฉบับนอตอง ไบลานหน้า 40

การเผาฟืนในที่นาของผู้อื่น มังรายศาสตร์ฉบับวัดไชยสถาน และฉบับนอตองได้กล่าวไว้ตรงกันคือ ไม่ให้ถือโทษแต่ให้ญาติของผู้ตายขอมาเจ้าของที่นา ดังข้อความที่ว่า

...ผู้ใดเอาผิมาเผาเสียยังนาท่านหื้อมันเอาถ่านไฟออกเสียเสี้ยง
แล้วหื้อสมมาหาเหล่า 2 ไท ไก่อ่ 2 คู่ เทียน 4 เล่ม เข้าดอก
ดอกไม้สมมาเจ้านาเทอะ...

มังรายศาสตร์ฉบับไชยสถาน ไบลานหน้า 74 -75

การเผาพินทุ่งนาถือเป็นเรื่องปกติ ซึ่งบางครั้ง อาจมีข้อจำกัด เช่น ไม่มีที่นาเป็นของตนเอง หรือที่นาไม่เหมาะสมที่จะปลงศพได้ จึงได้กำหนดพิธีกรรมในกฎหมายเพื่อชดใช้ หรือทำขวัญเจ้าของที่นา จะเห็นได้ว่าโทษของการเผาโดยไม่เจตนา นั้นจะให้ความสำคัญกับการชดใช้ค่าเสียหายเป็นหลัก ซึ่งต่างจากการเผาโดยจงใจ อาทิ การเผาข้าว หรือเผาฟางของผู้อื่นสังเกตว่าโทษที่กำหนดไว้ค่อนข้างหนัก ดังที่ปรากฏในกฎหมายมังรายศาสตร์ฉบับวัดเชียงมั่น และฉบับบอตอง โดยกำหนดโทษถึงตาย คือ ให้เอาฟางผูกมัดกับตัวนักโทษแล้วจุดไฟเผา หรือไม่ให้ชดใช้ในอัตราที่สูงมาก ดังข้อความที่ว่า

...ผู้ใดแสร้งเผาเผาข้าวยังนาท่านก็ดี หื้อเอาเฟืองมัดติดกับตัวมันผู้นั้น แล้วเผาด้วยไฟ บอ้นห้อมันใช้หาบเข้า 12 เงิน อย่าไหมเทอะ...

มังรายศาสตร์ฉบับเชียงมั่น ใบลานหน้า 46

และอีกข้อความที่ว่า

...ผู้ใดแกล้งเผาข้าวนาท่านเสียก็ดี หรือข้าวเพ่าก็ดี ห้อมัด ขอนเฟืองขนคาคอบตัวมันแล้วเอาไฟจุดเผา หรือบอ้นก็ใช้เพ่าข้าวเฟืองอันนั้นเสีย หื้อตัดค่าหาบข้าวละ 12 เงิน อย่าไหมแล...

มังรายศาสตร์ฉบับบอตอง ใบลานหน้า 95

กฎหมายล้านนาโบราณยังกล่าวถึงการวางเพลิง หากผู้ใดเผาเรือนท่าน ให้รับทรัพย์ผู้เผาทั้งหมด หรือให้ฆ่าผู้เผาเสีย หากรับทรัพย์แล้วไม่พอให้ขายมือวางเพลิงเป็นทาสแล้วนำเงินมาชดใช้ ดังข้อความที่ว่า

...ลักเอาไฟเผาเรือนท่าน หื้อไหมเอาครวเรือนมันเสียเสีย คั้นว่าบเอาครวเรือนห้อมันใช้ 3 พัน 3 ร้อยบาท ผิวาเมี้ยน หื้อฆ่าเสีย ผิมันยังเกิงค่าชายได้ หื้อขายเอาค่าเสียเทอะ...

ธรรมศาสตร์หลวง คลองตัดคำ วัดปากทอง ใบลานหน้า 87

มังรายศาสตร์ฉบับวัดไชยสถาน กล่าวว่า

...ผู้ใดแสร้งเอาไฟเผาเรือนท่าน หื้อเอาครวมันผู้นั้นดวงเสียอัน 1 ว่าหื้อแยงคูอันหนักอันเบาแห่งครวอันเสียนั้น ผิศรวเบาไหม 330 เงิน ครวอันเสียหนักเท่าใดหื้อใช้ 4 เท่าเทอะ...

มังรายศาสตร์ฉบับวัดไชยสถาน ใบลานหน้า 35

เมื่อเกิดไฟไหม้ขึ้นชาวล้านนาโบราณจะมีพิธีกรรมเพื่อเยียวยาทางจิตใจให้แก่ผู้เสียหาย คือ พิธี “ส่งไฟใหม่” เมื่อเกิดไฟไหม้วัด บ้าน ยุ้งฉาง จะใช้ไม้้อทำเป็นบ้านจำลองให้มุงด้วยหญ้าคา มีบันได 3 ชั้นพาดขึ้นสู่เรือน ตั้งไว้กลางบริเวณไฟไหม้ ภายในเรือนนั้นให้หาข้าวของบรรจุไว้ให้ครบ กันด้วยสายสิญจน์สามด้าน โดยด้านหน้าปล่อยโล่งไว้ ผู้ประกอบพิธีกรรมคือ “ปุจารย์” จะกล่าวโอองการส่งไฟใหม่แล้วเผาเรือนจำลองนั้น เจ้าเรือนลากเศษซากต่างๆ ออกไปจากสถานที่นั้น จึงจะสามารถสร้างสิ่งปลูกสร้างในสถานที่นั้นได้ (สารานุกรมไทยภาคเหนือ, 2542: 6557 – 6558)

เห็นได้ว่า การเผานั้นเป็นกิจกรรมปกติในชีวิตประจำวันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งปรากฏหลักฐานเป็นงานวรรณกรรม และกฎหมายโบราณของล้านนาฉบับต่าง ๆ ซึ่งมุ่งพิจารณาเจตนาของผู้เผาเป็นสำคัญ สิ่งที่ปฏิเสธไม่ได้ประการหนึ่งคือการเผาเป็นกิจกรรมที่สืบเนื่องยาวนาน และเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งในการดำรงชีพ จนก่อให้เกิดปัญหาต่อสังคม จนต้องแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยการรณรงค์โดยขาดความเข้าใจพื้นฐานของชุมชน ซึ่งนโยบายดังกล่าวถูกกำหนดจากส่วนกลางลงสู่ท้องถิ่น ซึ่งมีแต่ข้อห้ามแต่ไม่มีทางออก และเมื่อเกิดปัญหาหมอกควันขึ้นทุกภาคส่วนพร้อมใจที่ชี้นิ้วไปที่ “ชาวบ้าน” จนหลงลืมไปว่า ควันนั้นเกิดขึ้นได้หลายประการ อาทิ โครงการก่อสร้างบางแห่งที่มูลค่าการสร้างนับพันล้าน แต่ปล่อยฝุ่นดินปลิวตลบให้ประชาชนที่ไร้รถใช้ถนนเดือดร้อน หรือแม้แต่โรงงานอุตสาหกรรม ควันไอเสียจากท่อรถ ก็ไม่ได้กล่าวถึง หากการเผาไร่ เผากิ่งไม้ ใบบ่อจะเป็นปัญหา

ที่กล่าวถึงมากที่สุด จนดูเหมือนจะเป็นเพียงสาเหตุเดียวที่ทำให้เกิดหมอกควันในประเทศนี้ จะเห็นได้จากปรากฏการณ์รณรงค์ “หยุดเผา” ของทั้งส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่น แต่หากสืบไปว่าเมื่อห้ามแล้วควรรหาทางแก้ให้ด้วย การออกข้อห้ามเฉย ๆ นั้นย่อมไม่เกิดผลซึ่งเป็นการสิ้นเปลืองงบประมาณโดยใช้เหตุ

เอกสารอ่าวอิว

MAEJO VISION

- ประเสริฐ ณ นคร. (2524). มังรายศาสตร์ (ฉบับนอตอง). เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2528). มังรายศาสตร์: ฉบับเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2546). โคลงนิราศทริภุชชัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2549). คลองตัดคำพระพุทธโฆษาจารย์: บันทึกการตัดสินใจของล้านนาโบราณ. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศรีธเนศวร คำแปง และคณะ. (2529). มังรายศาสตร์: ฉบับวัดไชยสถาน. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ และศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- ลมูล จันทน์หอม. (2529). วิเคราะห์กฎหมายล้านนาโบราณ: ประชุมกฎหมายเกษตร. เชียงใหม่: วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- สนั่น ธรรมธิ. (2553). ร้อยสาระสรรพล้านนาคดี. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทกานต์กราฟิการพิมพ์.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ. (2542). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2543). วรรณกรรมล้านนา. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ. (2528). กฎหมายโบราณธรรมศาสตร์หลวงคลองตัดคำ : ต้นฉบับวัดปากกอก
อ. สารภี เชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ; ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ และคณะ. (2528). ธรรมศาสตร์หลวง: ต้นฉบับวัดล่อมแรด อ. เกิน ลำปาง ; และ, ธรรมศาสตร์ราชกือณา : ต้นฉบับวัดหัวขัว อ. เมือง จ. เชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; ศูนย์ส่งเสริมและศึกษาวัฒนธรรมล้านนา วิทยาลัยครูเชียงใหม่.